Írta: Adminisztrátor
2020. május 19. kedd -

2018. november 16. - **A székely nyelvjárás szegényedik, kopnak ki a szavak, és talán most van az utolsó pillanat, amikor ezeket fel lehet térképezni** – jelentette ki a Maszolnak adott interjúban Sántha Attila, a Bühnagy székely szótár szerzője. A magyar nyelv napján kedden díjazott költő szerint annyit lehetne tenni e folyamat ellen, hogy a helyi médiamunkások felvállalják a nyelvjárási beszédet. A 2004-ben megjelent Székely szótár végén megjelent felhívásra több mint száz szógyűjtemény érkezett.

Ezekből mi kerülhetett bele az idén kiadott Bühnagy székely szótárba? Hányszor, hol kellett egy szónak előfordulnia?

A 19. század elején kezdett divatozni, hogy a lapok közöltek szógyűjteményeket, amelyek egy-egy település szókészletéből merítettek. Ezen a módszeren máig sem igazán tudott túllépni a nyelvtudomány, hisz valakinek össze kell gyűjtenie a szavakat. Hálámat fejezném ki mindazoknak, akik vették a fáradságot, és válaszoltak felhívásomra. Az én feladatom az volt, hogy ellenőrizzem, az illető szót kizárólag csak a székelyek vagy a székelyekhez köthető csoportok használják-e, vagy pedig olyan, több nyelvjárásban is előforduló népi szavak, amelyek témám szempontjából kevésbé voltak relevánsak. Ehhez átnéztem a nyelvészeti szakirodalmat, a tájszótárakat, és eléggé tiszta képet kaptam egy-egy szó területi használatáról. Ha egy szó kizárólag csak egyetlen gyűjtőnél jelent meg, akkor utánajártam, hogy azt ténylegesen használják-e a megadott településen. Sokszor a Facebook-on kérdeztem rá a pontos jelentésére, és előfordult az is, hogy a válaszokban más, a szócsaládhoz tartozó szavak is előjöttek. A magyar nyelv napján, a kolozsvári díjátadó ünnepségen | Fotó: Horváth László

Találtam olyan szót, éppen a nyomtatásban először megjelentként felsoroltak között, amely modernkori: a bütürúgás (szöglet a labdarúgásban). A székely tájnyelv ezek szerint fejlődő, élő valami. Milyen hasonló „új” szavakra talált, és mekkora közösségnek kell használnia őket, hogy tájszónak minősüljön? A nyelv továbbra is fejlődik, és új szavak keletkeznek. Az érdekes az, hogy – akármennyire is uniformizálódik a magyar nyelv a tévé, a rádió hatására – a csak a székelyekre jellemző szókincs is bővül. Teljesen meglepődtem, mikor rájöttem, a számítógép egerével való kattintást csak Székelyföldön mondják keccintésnek (Keccintsél’sze rea arra az ikonra). Ennek a szónak az alapja, a kecc (keccmag, azaz olyan tökmag vagy napraforgómag, amelyet a fogunkkal bontunk ki) a maga során szintén elsősorban a székelyekre jellemző.

A mindennapokban, a beszélt nyelvben, a közösségi médiában, a sms-ekben mennyire élnek a székely/erdélyi tájszavak?

Sajnos nem eléggé. Azt látom, hogy nyelvünk szegényedik, kopnak ki a szavak, és talán most van az utolsó pillanat, amikor ezeket fel lehet térképezni. A tévé, rádió ugyanis a közmagyart, rosszabb esetben a pesti szlenget használja, és az ezen felnövő gyermekek már összezavarodnak, nem tudják, mit használjanak: a kulyak szót, amit a családban hallottak, vagy pedig tévéből sugárzott öklöt. Talán annyit lehetne tenni e folyamat ellen, hogy a helyi tévék, rádiók, újságok nem törik ki a nyelvüket, és felvállalják a nyelvjárási beszédet. Ehhez viszont tudatosítani kellene a média minden szereplőjében, hogy a nyelvjárás érték, amit őrizni és használni kell. Nem egyszerű gyűjtést, hanem eredettörténeti kutatást is végzett. Melyik szó története lepte meg leginkább, vagy melyik szórakoztatta leginkább? Nagy meglepetések nem értek, inkább azon nevettem, hogyan tudtak egyes régebbi nyelvészek szóeredeteket gyártani elméleteik támogatására. Az említett kulyakról például azt mondták, hogy a szó a keleti szlávból átkerült a románba, ahonnan átvettük mi. Nem zavarta őket az, hogy a románban soha senki

ilyen szót nem tudott kimutatni.
Milyen fontos felismerésekre jutott a székelység történetével kapcsolatban az etimológiai kutatások alapján?
Először is, azt kell mondanom, a székelység nem esett át semmiféle nyelvcserén, mindig is magyarul beszéltünk. Ezt az mutatja, hogy számos olyan szónak, amelynek eddig nem ismerték az eredetét, a székelyben megtaláljuk a gyökét, szócsaládját. A köznyelvi bókol ’szépeket mond’ ismeretlen eredetűnek számít, pedig a székelyből azonnal látszik, hogy alapja a bók, bóka ’fej, gyermek feje’, amelynek továbbképzett formája a botika, botikó. A székelyben a gyermek szokott bókolni: ő ilyenkor szépeket mond az anyjának, és odateszi a fejét az ölébe, hogy az simogassa. Nem nehéz észrevenni, hogy a mai köznyelvi bókol hogyan függ össze ezzel. Az is sokat elárul egy nyelvről, nyelvjárásról, hogy használói kiktől vettek át szavakat. Ez azt mutatja, kik voltak a szomszédai. Nos, a székelyek mellett réges-régen keleti szlávok (elsősorban ruszinok, másodsorban ukránok, oroszok) lehettek, ugyanis ők hatottak ránk nyelvileg (és nem a déli szlávok, ahogy eddig tartották). Aztán van egy bolgár-török hatás a nyelvünkben, e nyelvi hatásnak mindenképpen a 10-11. század előtt kellett történnie, hisz legkésőbb eddig beszéltek a honfoglaló bolgárok török nyelvet.
A szótár Magyarországon (Magyarország Magyar Arany Érdemkeresztje) és Erdélyben (az RMDSZ és a Communitas Alapítvány díja) is elismerést váltott ki. Érték-e kritikák szakmai körökből, mennyire indult el vita a kötet kapcsán?
Mindenképp jólesett a számos elismerés. A szakma általában lassabban reagál, így nem sok reakcióról hallottam. Tudom, sok esetben olyasmit állítok, ami szentségtörésnek tűnik a szemükben (például azt, hogy nem déli, hanem keleti szláv hatás ért minket), ezért azzal is tisztában vagyok, hogy mind a támogató, mind az azt cáfoló vélemény megfogalmazására hosszabb idő szükségeltetik.
Milyen irányba folytatja a gyűjtést/feldolgozást, mi az, amivel a terjedelmen kívül hasznos lenne még kiegészíteni a harmadik kiadást, ha lesz ilyen?
25 évembe telt összegyűjtenem azt az anyagot, amely benne van a Bühnagy székely szótárban. Ezért most elsősorban pihenni akarok. Ugyanakkor azt is látom, hogy számos szó kimaradt a gyűjtésből, ezért kell majd folytatnom a munkát. Ötvenévesen már nemigen fogok változtatni a bevált gyűjtési módszeremen, az biztos, hogy a közösségi médiát továbbra is használni fogom egyes szó jelentésárnyalatinak megvilágítására.
Miért lenne fontos, hogy a székely tájnyelv siculicum legyen?
A székely nyelvjárás az, amely leginkább kifejezi a székely embert, ezen keresztül gondolkodunk, lélegzünk. Ha ez sem érdemli meg a siculicum, azaz székely érték státuszt, akkor mi? Meggyőződésem, ha elég sokszor mondjuk, hogy értéket jelent az egyedi beszédünk, akkor a gyermekek is rájönnek, hogy menő dolog azt használni. Azért beszélek a gyermekekről, mert esetükben figyelhető meg leginkább a központi, nyelvjárásmentes tévé- és rádióadók nyelvszegényítő hatása. Mi a „Székely termék – Pálinka – Bicska – Művészet” logó története? Hogyan kapcsolható össze a hagyományápolás és az üzlet a székely tájnyelv esetében? Mikor elkezdtem gyűjteni a székely szavakat, sokan csodabogárnak tartottak, minek foglalkozni ilyen marhasággal. Aztán költő- és írótársaim is használni kezdték a szavakat, lassan megszületett egy székely tájnyelvi irodalom. Amely nem arról szól, hogy görcsösen védjük a tájszólást, hanem vicces, humoros, és megéli a nyelvet. A mindig nagyban gondolkodó, szintén székely Orbán János Dénes (aki amúgy megírta A gányolás könyűje címmel a Teremtés könyvét) ezek után megrajzoltatta Csillag István grafikussal e logót, mely szerintem telitalálat. Én csak annyit tudok mondani, adja Isten, hogy jólmenő üzlet legyen a

hagyományápolás, mivel ez azt jelentené, hogy sokan vannak, akik értékként fogják fel azt, amit elődeink ránk hagytak. Zsizsmann Erika